

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ НЕДОТОРКАНОСТІ ЖИТЛА

САДУЛА Л.М. - к.е.н, доцент, юридичний факультет Європейського університету

ПІГОВИЧ І.Д. - студент магістратури, юридичний факультет Європейського університету

РОМАНЮК М.А. - студент магістратури, юридичний факультет Європейського університету

DOI 10.32782/LAW.UA.2022.4.18

У статті розглядаються особливості кримінальної відповідальності за порушення недоторканості житла чи іншого володіння особи. Недоторканність житла, таємниця приватного життя разом з іншими правами та свободами утворюють основу правового статусу особи та є невід'ємними складовими сучасної концепції прав і свобод людини. Зі вступом України до Ради Європи, послідовним курсом на європейську інтеграцію та подальшими демократичними перетвореннями особливого змісту та значення набуває удосконалення захисту недоторканості житла кримінально-правовими засобами.

У Конституції України кожному гарантується право на недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Однак, є випадки, коли слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення.

Констатовано, що ефективність кримінально-правової протидії порушенню недоторканості житла, передусім, залежить від чіткого опису ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.162 КК України.

Ключові слова: недоторканність житла, права і свободи особи, забезпечення прав, проникнення до житла.

Постановка проблеми

Недоторканність житла, таємниця приватного життя разом з іншими правами та свободами, утворюють основу правового статусу особи та є невід'ємними складовими сучасної концепції прав і свобод людини. Зі вступом України до Ради Європи, послідовним курсом на європейську інтеграцію та подальшими демократичними перетвореннями особливого змісту та значення набуває удосконалення захисту недоторканності житла кримінально-правовими засобами [1, с.6].

У статті 30 Конституції України кожному гарантується право на недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Однак, є випадки, коли слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. Аналогічне положення також передбачене у ст.13 та 233 КПК України. Більше того, відповідальність за порушення недоторканності житла передбачена ст.162 КК України. Втім, аналіз Єдиного державного реєстру судових рішень України засвідчує про відносно велику кількість випадків притягнення до

кримінальної відповідальності за вчинення аналізованого посягання.

Стан теоретичного дослідження

Питанням кримінально-правової протидії проникненню до житла та іншого володіння особи присвячені наукові дослідження таких ечених, як А.Є.Аврамова, Ю.В. Кириченка, І.Ф.Літвінова, В.Т. Маляренка, Л.О. Мойсея, М.К.Галянтич, Ю.М.Жмура, Є.О.Мічуріна та ін.

Метою цієї роботи є вивчення особливостей кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст.162 КК України.

Виклад основних положень

У диспозиції ч.1 ст.162 КК України передбачено чотири форми вчинення аналізованого посягання: незаконне проникнення до житла; незаконне проникнення до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії.

Для характеристики форм вчинення цього кримінального правопорушення, передусім, слід з'ясувати зміст поняття житла. Так, В.Т.Маляренко під поняттям «житло» в кримінально-процесуальному розумінні пропонує розглядати, будинок зі всіма приміщеннями, які призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, а також ті приміщення, які хоча й не призначені для постійного чи тимчасового проживання в них, але є складовою будинку, будь-яке житлове приміщення незалежно від форми власності, яке належить до житлового фонду і використовується для постійного або тимчасового проживання та будь-яке інше приміщення або забудова, які не належать до житлового фонду, але використовуються для тимчасового проживання. Тобто це можуть бути приватний будинок, квартира в будинку будь-якої форми власності, окрема кімната в квартирі, дача, садовий будиночок, кімната в гуртожитку, номер у готелі, лікарняні та санаторні палати, кімнати баз відпочинку, туристичні палатки тощо [2, с.4]. Є.О.Мічурін визначає житло як квартири багатоквартирних будинків, одноквар-

тирні будинки, кімнати в квартирах одноквартирних будинків та інші приміщення, що придатні для постійного чи тимчасового проживання осіб і які є завершеним будівництвом та віднесені в законному порядку до житлового фонду [3, с.57]. Водночас якщо законодавець розуміє під житлом приміщення для проживання, то ЄСПЛ визначає під таким і приміщення комерційного чи службового призначення, що охоплюється у вітчизняному законодавстві терміном «інше володіння особи» (ч. 2 ст. 233 КПК). У рішенні у справі «Товариство «Кола Ест» та інші проти Франції» («STES ColasEstandOthers v. France») від 16.04.2002 р., п. 41. [4] Суд нагадує, що Конвенція є живим інструментом, який слід тлумачити з урахуванням сучасних умов. Спираючись на динамічне тлумачення Конвенції, Суд вважає, що настав час визнати, що за певних обставин права, гарантовані статтею 8 Конвенції, можуть розглядатися як такі, що включають право на повагу до зареєстрованого офісу, філії та інших ділових приміщень. Незважаючи на те, що комерційні чи службові приміщення не відносяться Законом до «житла», втім це не стоїть на заваді для звернення до ЄСПЛ зі скаргою щодо порушення статті 8 Конвенції. Привертає увагу й той факт, що для Суду не виступає як критерій житла його «нерухомість», тобто зв'язаність із землею стінами чи фундаментом. Судом наводяться у рішеннях такі приклади житла, що досить відрізняються від класичного розуміння поняття «приміщення». Це, приміром, каравани, намети, бунгало (рішення у справі «Вінтерштайн та інші проти Франції» («Winterstein and Others v. France») від 17.10.2013 р., п. 141) [5], незалежно від законності підстав заселення місцевості, на якій ці об'єкти знаходяться.

Терміни «володіння» чи «інше володіння» хоча й використано у ст. 30 Конституції України, втім не зустрічаються у міжнародних правових актах. Тлумачення терміна «інше володіння» було надано у листі Мін'юсту України від 31.07.2013р. №423-0-13/11, де вказано, що під ним слід розуміти транспортний засіб, земельну ділянку, гараж, інші будівлі чи приміщення

побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи [6].

Під незаконним проникненням до житла чи іншого володіння особи слід розуміти будь-яке вторгнення в житло (інше володіння), здійснене всупереч волі законного володільця, за відсутності визначених законом підстав чи в порушення встановленого законом порядку [7, с.69].

Незаконний огляд - це проведення такої слідчої дії, як огляд житлового приміщення чи іншого володіння особи з недотриманням вимог щодо підстав його проведення або з порушенням процесуального порядку його проведення (проведення з іншою метою, ніж це передбачено кримінально-процесуальним законодавством, без понять, без складання протоколу тощо) [7, с.69].

Обшук вважається незаконним, якщо він здійснений: 1) приватною особою; службовою особою, яка не має права його проводити; 2) службовою особою, яка відповідно до закону наділена правом проведення обшуку (слідчим, працівником органу дізнання), але: а) за відсутності підстав для проведення обшуку (коли не порушено кримінальну справу або за відсутності достатніх даних про те, що знаряддя злочину, речі й цінності, здобуті злочинним шляхом, а також інші предмети і документи, які мають значення для встановлення істини в справі або забезпечення цивільного позову, заховані в певному приміщенні або місці чи у будь-якої особи, а також про те, що в певному приміщенні або місці переховується злочинець); б) з порушенням процесуального порядку його проведення (без вмотивованої постанови судді; без участі понять, без складання протоколу, без роз'яснення тим, кого обшукують, понятим і відповідним представникам їхніх прав тощо) [7, с.69].

Під незаконним виселенням слід розуміти виселення із займаного житлового приміщення за відсутності підстав або з порушенням порядку, встановлених законом. Відповідно до чинного законодавства примусове виселення громадянина із житла може мати місце лише за рішенням суду у визначених законом випадках. До інших

дій, що порушують недоторканність житла громадян, може бути віднесено самовільне вселення до чужого житла, тимчасове використання житла без згоди його власника, незаконне проведення виїмки тощо [7, с.69].

Аналіз судової практики України засвідчує, що суди загалом правильно визначають момент закінчення цього кримінального правопорушення з моменту проникнення на огорожену територію подвір'я, навіть незважаючи на те, що проникнути до самого житла не вдалось з причин, що не залежали від волі порушника. Так, вироком Херсонського міського суду Херсонської області від 10 квітня 2018 року встановлено, що підсудний таємно переліз через паркан та незаконно проник на огорожену територію подвір'я домоволодіння, т.ч. вчинивши кримінальне правопорушення, передбачене ст.162 КК України [8].

Необхідно звернути увагу на те, що ч. 2 ст. 162 КК України передбачає посилену відповідальність за порушення недоторканності житла чи іншого володіння, вчинене службовою особою, або із застосуванням насильства чи з погрозою його застосування. У теперішній час існує велика кількість суперечок між науковцями, які вбачають помилки кваліфікації під час відмежування злочину, передбаченого ч. 2 ст. 162 від злочинів розділу XVII (у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг). Ю.М. Жмур відмічає, що серйозною вадою конструкції цієї норми є те, що в ній відсутнє посилання на використання службовою особою влади або свого службового становища. Норма ч. 2 ст. 162 КК України обмежується лише вказівкою «Ті самі дії, вчинені службовою особою...». Така ситуація формально дає можливість кваліфікувати за ч. 2 ст. 162 КК України дії будь-якої службової особи, навіть якщо вони не пов'язані з її професійною діяльністю.

Вирішення питання про відмежування розглядуваних норм Розділу XVII КК України необхідно здійснювати за правилами подолання конкуренції загальної та спеціальної норми. За своїм змістом положення ч. 2 ст. 162 КК України є спеці-

альним видом зловживання та перевищення службовою особою своїх повноважень, оскільки з усіх можливих дій, які утворюють зловживання чи перевищення, криміналізуються лише ті, що порушують недоторканність житла чи іншого володіння. З огляду на це перевага повинна віддаватися саме цій нормі [9].

Часто суди під час розгляду справи по суті не в змозі визначити справжню мету дій підсудного, що призводить до сумнівних висновків, коли особа, що тричі судима за ч. 3 ст. 185 КК України (крадіжка, поєднана з проникненням у житло чи інше приміщення), знову проникає до чужого житла і не встигнувши вчинити будь-яких дій, помічається тією особою, чие право недоторканності житла було порушено. Перед судом постає питання: такі дії слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 162 КК України чи як ч. 3 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК України (незакінчений замах на крадіжку, поєднану з проникненням в житло чи інше приміщення)? Адаже санкції статей за вчинювані діяння суттєво різняться. Перша частина ст. 162 КК України передбачає покарання у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних роботах на строк до двох років, або обмеження волі на строк до трьох років. У той же час, за ч. 3 ст. 185 КК України з урахуванням положень ч.3 ст. 68 КК України про призначення покарання за незакінчений злочин, особа має бути позбавлена волі на строк від 3 до 4 років.

У правозастосовній діяльності нерідко виникають складнощі щодо встановлення ознак суб'єктивної сторони розглядуваного складу кримінального правопорушення. Згідно з ч. 4 ст. 17 Кримінального процесуального кодексу України, усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи. У разі, коли постане сумнів, який суд не буде в змозі усунути, щодо справжньої мети підсудного, такий сумнів має тлумачитись на користь підсудного. Тому при неможливості дійти до достовірного висновку у винуватості особи в незакінченому замаху на крадіжку з проникненням до чужого житла чи іншого приміщення, діяння злочинця слід кваліфікувати

за ст. 162 КК України. Наглядним прикладом є вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 13 лютого 2018 № 243/686/18, де особа 5 разів притягувалась до кримінальної відповідальності за ч. 3 ст. 185 КК України, але у шостий раз не встигла реалізувати свій злочинний умисел до кінця, а тільки незаконно проникла до чужого житлового приміщення. Злочинця виявив володілець житла, на що перший миттєво зреагував та залишив приміщення. Суд обвинувальним вироком призначив покарання у вигляді обмеження волі строком на 1 рік [10]. Аналогічна ситуація склалася у вирокі Фрунзенського районного суду м. Харкова № 1-кп/645/121/17, тому що злочинець був помічений присутніми у житлі особами. Дії винного суд кваліфікував за ч. 1 ст. 162 КК України і зобов'язав сплатити штраф на суму 850 гривень [11].

Висновки

Таким чином, ефективність кримінально-правової протидії порушенню недоторканності житла, передусім, залежить від чіткого опису ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст.162 КК України. З огляду на це розгляд обраної тематики і надалі залишатиметься актуальним для теорії кримінального права та правозастосування.

Література

1. Сосніна О.В. Кримінальна відповідальність за порушення недоторканності приватного життя (ст.182 КК України): дис. канд. юрид. наук. Спец.: 12.00.08. Львів. 256 с.
2. Малярєнко В. Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. *Вісник Верховного Суду України*. 2004. №9. С.2–13.
3. Мичурин Е. А. Договори с жильем: анализ возникающих проблем и пути их разрешения / Харьков :Харьков юридический, 2001. 155 с.
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Товариство «Кола Ест» та інші проти Франції» («STES ColasEstandOthers v. France») від 16.04.2002 р. URL: <http://hudoc.echr.coe>

int/eng?i=001-60431 (дата звернення: 27.09.2022)

5. Рішення ЄСПЛ у справі «Вінтерштайн та інші проти Франції» («Winterstein and Others v. France») від 17.10.2013 р. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-127539> (дата звернення: 27.09.2022).

6. Лист Мініюсту України «Щодо надання роз'яснення терміна «інше володіння особи» від 31.07.2013р. №423-0-13/11. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v423-323-13#Text>

7. Кримінальне право. Особлива частина / О.С. Стеблинська. – К.: Ін-т крим.-викон. служби, 2014. 358 с.

8. Вирок Херсонського міського суду Херсонської області. Справа №766/3468/16-к від 10.04.2018 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73421755>

9. Жмур Ю.М. Розмежування «порушення недоторканності житла» від складів злочинів зі схожим складом, що складають конкуренцію норм. *Економіка і право*. Серія 18. 2015 р. С. 185-191.

10. Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області. Справа-№ 243/686/18 від 13.02.2018. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72180834>.

11. Вирок Фрунзенського районного суду м. Харкова. Справа № 1-кп/645/121/17 від 06.10.2017. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/69398371>.

SUMMARY

The article examines the specifics of criminal liability for violation of the inviolability of a person's home or other property. The inviolability of housing, the secret of private life, together with other rights and freedoms, form the basis of the legal status of a person and are integral components of the modern concept of human rights and freedoms. With the accession of Ukraine to the Council of Europe, a consistent course towards European integration and subsequent democratic transformations, the improvement of the protection of the inviolability of housing by criminal legal means acquires a special meaning and significance.

The Constitution of Ukraine guarantees everyone the right to inviolability of housing. It is not allowed to break into a person's home or other possessions, conduct an inspection or search in them other than by reasoned court decision. However, there are cases when the investigator, inquirer, prosecutor has the right to enter the home or other property of a person before the decision of the investigating judge is issued only in urgent cases related to saving lives and property or direct prosecution of persons suspected of committing a criminal offense offense.

It was established that the effectiveness of the criminal-legal response to the violation of the inviolability of housing depends, first of all, on a clear description of the signs of the objective side of the composition of the criminal offense provided for in Article 162 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: inviolability of housing, rights and freedoms of a person, ensuring rights, penetration into housing.